

אהבת ישראל חלק ב'

את מצוות אהבת ישראל אנו מוצאים גם בספר ישעיהו, בהדרכה יסודית וחשובה ששמה את הדגש על הנקודה החשובה והמרכזית. הנביא מתאר טענה שנשמעה מפי העם – מדוע אנו צמים ובוכים ואתה לא שועה לתפילותינו? למה צמנו ולא ראית, ענינו נפשנו ולא תדע? כתגובה, ישעיהו מתאר תהליך תיקון חברתי שלאחריו ה' יענה לתפילות:

הַקְזָה, יְהִיָּה צוֹם אֲבַחְרָהוּ--יּוֹם עֲנוֹת אָדָם, נִפְשׁוּ; הַלֶּכֶף כְּאֶגְמֹן (-צמח כפוף) ראשו, וְשֶׁק וְאֶפֶר יִצִיעַ - הַלְזָה תִקְרָא-צוֹם, יוֹם רָצוֹן לַה' הָלוֹא זֶה, צוֹם אֲבַחְרָהוּ: פִּתַח חֲרָצְבוֹת (-אזיקי-) רָשָׁע, הִתֵּר אֲגָדוֹת מוֹטָה (-עול); וְשִׁלַּח רְצוּצִים (-שבורים) חֲפָשִׁים, וְכַל-מוֹטָה תִּנְתַּקוּ. הָלוֹא פָּרַס לְרַעַב לַחֲמֶה, וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית: כִּי-תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוּ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם. אֲזַבְּקֶע כְּשֹׁחַר אוֹרֶךָ, וְאַרְכָּתְךָ (-רפואתך) מִהֲרָה תִצְמַח; וְהִלַּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָה, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפֶךָ. אֲזַבְּקֶרָה וְה' יַעֲנֶה, תִּשְׁוַע וְיֵאֱמַר הַנְּבִי... [ישעיהו נח, ג-ט].

הנביא מדגיש שהמטרה של הצום אינה 'לצאת ידי חובה' ולסמן וי' על ידי הלקאה עצמית בלי לשים לב למעשים. בדיוק להיפך. מטרת הצום היא לגרום אהבה, אכפתיות ודאגה לאדם האחר. לאהוב את הזולת, לסייע למתקשים, לשבורים, לנדכאים ולעניים. זו העבודה שעל העם לעשות וזה מה שיביא דווקא למסייעים רפואה אור וצדק ואז גם כשיתפללו – ישמע ה' לקולם.

המלבי"ם בפירושו מבאר את התמיהה על מעשה הצום המדובר:

הכזה מוסיף לאמר: וגם אם הייתם מענים בו את נפשכם באמת, וכי זה יהיה צום הנבחר לה' מה שהאדם מענה את נפשו?! וכי העינוי נפש זאת יבקש ה' או גם אם יכוף ראשו כאגמון ויציע שק ואפר – הלזה תקרא צום ויום רצון לה'?! כאילו זה כל עיקר הצום, וזה ירצה ה', העינוי והשק והאפר? – הלא המעשים החיצוניים האלה באו רק לעורר הלבבות, והם רק קליפות אל התוכיות (-הפנימיות), שהם הכוונות, שהם רוחות ונפשות אל המעשים האלה, וזולתם (-בלעדיהם) הם פגרים מתים.

בהמשך דבריו מסביר המלבי"ם את ענינו של עינוי הנפש:

(ז) הלא, אחר שביאר תנאי הצום – "הלא זה צום אבחרהו", מבאר תנאי העינוי: דע כי לא בעינוי נפש חפץ ה', לא במה שאתה לא תאכל, רק (-אלא) במה שתתן לרעב לאכול. ומבאר במעלת הצדקה שני עניינים ומדרגות זה למעלה מזה: א. שתתן לעני מחסורו בלחם, ב. וכסות ובית דירה (-לגור). נגד (- כנגד) "לחם", אומר פרוס לרעב לחמך, אף שיש לך לחם שלם – תפרוס חציו לעני, ושתתן לו מן הלחם שלך הנקי. ונגד הדירה אומר ועניינים מרודים תביא בית. ונגד הכסות – מבשרך אל תתעלם, לא יהיה זה דומה אצלך כאילו אתה גוזל את בשרך על בשר חוצה (-חיצוני, אחר) לך, רק כאילו נתתו על בשרך (- עצמך), כי כל בני אדם הם בשר אחד.

לפי דברי המלבי"ם מטרת הצום אינה לגרום לאדם 'לרזות', כמו שאין מטרתו שהאדם יהיה רעב. מטרת הצום הוא שהאדם ישים עצמו לרגע במקומו של העני, זה שכל השנה אין לו מה לאכול. צום כזה יביא את האדם להזדהות עמוקה עם מצבו של אחיו האביון, וממילא הוא יפרוס לו לחמו ויביאהו אל ביתו. כך הצום יחזק את האהבה בתוך עם ישראל וידגיש את האחדות ביניהם.

ישעיהו הנביא מלמד אותנו, שבאופן מפתיע גם מטרתו של הצום, שלכאורה הינו תיקון האדם כלפי בוראו – היא חיבור ואחדות בעם ישראל. כפי שנלמד בהמשך, נקודה זו הינה יסודית ושורשית בעבודת ה' כולה.

אהבת ישראל חלק ג'

כפי שלמדנו, ישנה מצוה לאהוב כל אדם מישראל. נראה שבמובן יותר כללי יש לאהוב את הכלל בישראל ולרצות בטובתם, גם אם חלק מתוכם רשעים. נביא מספר מקורות מחז"ל לאהבת האומה, בענין לימוד זכות על כלל ישראל:

"ושפטו את העם משפט צדק" שיהיו מטיין את העם לכף צדק. אמר רבי יהודה ברבי שלום שיהיו מטיין ומלמדין עליהם זכות לפני הקדוש ברוך הוא. ממי אתה למד? מגדעון בן יואש, שבימיו היו ישראל בצרה והיה הקדוש ברוך הוא מבקש אדם שילמד עליהם זכות ולא היה מוצא, שהיה הדור דל במצות ובמעשים. כיון שנמצא זכות בגדעון שלימד עליהם זכות, מיד נגלה עליו המלאך שנאמר: (שופטים ו) "ויבא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה" בכח זכות שלמדת על בני. הוי (מכאן רואים שיש חשיבות ללמד זכות, וזו כוונת הפסוק): "ושפטו את העם משפט צדק" שיהיו מלמדין זכות על הדור" (מדרש תנחומא פרשת שופטים סימן ד)

המדרש מלמדנו שיש חובה מיוחדת על השופטים ומנהיגי הדור ללמד זכות על האומה, גם בשעה שהדור נמצא במצב ירוד. דבר זה למדנו מגדעון בן יואש שעל אף שהקטין עצמו (ואולי דווקא בשל כך) ולא ראה את עצמו ראוי לקבל את הנהגת העם באומרו: "ויאמר אליו ב' אֲדֹנָי בְּמָה אוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל, הֲנָה אֶלְפִי הַדָּל בַּמְנַשָּׁה וְאֶנְכִי הַצֶּעִיר בְּבֵית אָבִי" (שופטים פרק ו פסוק טו), הקב"ה בחר בו כמושיע ישראל בגלל שלימד זכות על כלל ישראל.

נביא מדרש נוסף ממנו ניתן ללמוד על החשיבות הגדולה של לימוד זכות על כלל ישראל. המדרש נותן מספר דוגמאות על גדולי ישראל, אנשי המופת באומה שלא דייקו בלשונם ביחס למדרגת ישראל ולכן נענשו:

"אל תראני שאני שחרחרת". רבי סימון פתח (אמר): (משלי ל) "אל תלשן עבד אל אדוניו" נקראו ישראל עבדים שנאמר: (ויקרא כה) "כי לי בני ישראל עבדים", ונקראו הנביאים עבדים, שנאמר: (עמוס ג) "כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים", כך אמרה כנסת ישראל לנביאים אל תראוני בשחרחרותי (אל תבזו אותי מצד המעשים שהם מקולקלים, לדון אותי לכף חובה. פירוש "עץ יוסף"). אין לך שמח בבני יותר ממשה ועל ידי שאמר (במדבר כ) "שמעו נא המורים" נגזר עליו שלא יכנס לארץ.

דבר אחר, אין לך שמח בבני יותר מישיעיהו, ועל ידי שאמר (ישעיהו ו) "ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב" אמר לו הקדוש ברוך הוא ישעיה בנפשך את רשאי לומר, (שם ישעיהו ו) כי איש טמא שפתים אנכי ניחא (כלפי עצמך ניחא שתאמר "איש טמא שפתים"), שמא ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב אתמהא (אני תמה איך אתה אומר שעם ישראל טמא שפתים), תא חמי מה כתיב תמן (בא וראה מה כתוב בהמשך הפסוקים) "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה", אמר רב שמואל: 'רצפה' - רוץ פה - רצוץ פה למי שאמר דלטוריא על בני (רצוץ את פיו של מי שאמר לשון הרע על בני).

ודכוותיה (כמו כן מצאנו) כתיב באלהיו, שנאמר: (מלכים א יט) "ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל", אמר לו הקדוש ברוך הוא בריתי, שמא בריתך? (אין לך לומר שעם ישראל עזבו את בריתם עם ה'), "ואת מזבחותיך הרסו", אמר לו מזבחותי, שמא מזבחותיך?, "ואת נביאיך הרגו בחרב", אמר לו נביאי, ואת מה איכפת לך?, "אמר לו ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה", תא חמי מה כתיב תמן (בא וראה מה כתוב בהמשך הפסוקים) "ויבט והנה מראשותיו עוגות רצפים" מה הוא רצפים? אמר רבי שמואל בר נחמן: רוץ פה - רצוץ פיות בכל מי שאמר דלטוריא על בני (רצוץ פה למי לשון הרע על בני).

רבי אבהו וריש לקיש הוו עללין לחדא מדינתא דקיסרין (היו נכנסים למקום בשם קיסרין) אמר ליה רבי אבהו לר' שמעון בן לקיש, מהו כן עלינן למדינתא דחירופיא וגידופיא (מהו זה שנכנס לעיר של חרופים וגידופים, אנשים רשעים). נחת ליה ריש לקיש מן חמריה וספא חלא ויהב בפומיה (ירד ריש לקיש מעל חמורו ואסף חול ונתן לתוך פיו של רבי אבהו). אמר ליה מהו כן? (למה עשית זאת?) אמר לו אין הקדוש ברוך הוא רוצה במי שאומר דלטוריא על ישראל (אין הקב"ה רוצה במי שאומר לשון הרע וקיסרוג על ישראל). (שיר השירים רבה פרשה א, לט)

הרב צבי יהודה קוק זצ"ל לימד בשיחותיו לתלמידיו את דברי הגר"א ביחס למלמדים קטגוריה על כלל ישראל: "ה' יתברך שונא מקטרג על בניו. אף הקדושים". הגאון מוילנא מתבטא בכתביו בצורה חריפה מאוד על אנשים המקטרגים על ישראל, גם אם המקטרגים אנשים קדושים (שיחות הרצי"ה תולדות סדרה ג, פרוש הגר"א על תיקוני זוהר תיקון כא דף נז:).

ונסיים בדברי האר"י הקדוש בספר כוונות האר"י:

"קודם שהאדם יסדר תפילתו... צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו, כי על ידי זה תעלה תפילתו כלולה מכל תפילות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי"

אהבת ישראל חלק ד'

בימים האחרונים עסקנו במצות אהבת ישראל. ראינו שישנה חובה לאהוב כל אדם מישראל ולרצות בטובתו. היום ננסה להבין מה צריכה להיות ההתייחסות לאנשים הרשעים באומה: האם גם כשעם ישראל נמצא בשפל וריחוק מקיום המצוות ישנה אהבה בינו לבין אלוהיו, המשליכה גם לאהבה בין החלקים והגוונים השונים בתוך העם פנימה.

בין כך ובין כך קרואים בנים

"לכדתניא: בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים - אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים - אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה; רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, שנאמר: בנים סכלים המה, ואומר: בנים לא אמון בס, ואומר: זרע מרעים בנים משחיתים, ואומר: והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. מאי ואומר? (מה הצורך והלימוד הנלמד מכל פסוק) וכי תימא (אולי תגיד), סכלי הוא דמקרי בני, כי לית בהו הימנותייהו לא מיקרו בני (שעם ישראל במדרגת סכלים, נקראים בנים, אך כשאין בהם אמונה אינם נקראים בנים), תא שמע (בא ושמע), ואומר: בנים לא אמון בס; וכי תימא, כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בנים, כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בנים (אולי תגיד כשאין בהם אמונה נקראים בנים, אך כשעובדים עבודה זרה אינם נקראים בנים), תא שמע, ואומר: זרע מרעים בנים משחיתים; וכ"ת, בנים משחיתים הוא דמיקרו, בני מעלייא לא מיקרו (אולי תגיד שכשעובדים ע"ז נקראים רק בנים משחיתים אל לא בנים מעולים), ת"ש, ואומר: והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי"

(תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לו.)

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה האם גם כשעם ישראל חוטאים הם ממשיכים להיקרא בנים ע"י ריבונו של עולם. ובעומק נוסף, האם הסגולה המיוחדת הקיימת בעם ישראל תלויה במעשים, או שמא סגולה זו אינה תלויה כלל בבחירתם לעשות טוב או רע, אלא בעצם היותם בנים של ה': בן נקרא בן ללא קשר למעשיו אלא בגלל שמקורו מאביו - אהבה שאינה תלויה בדבר.

המהר"ל בספר נצח ישראל מברך סוגיה זו:

"וקאמר רבי מאיר, לא זה בלבד שנקראו "בנים" כאשר הם סכלים, ופירוש "סכלים" כאשר הם נעדרים החכמה אשר ראוי שיהיה להם, ובשביל העדר קנין החכמה אין ראוי שיתבטל מהם שם "בנים". כי כאשר הם חוטאים בשגגה, שלא יבינו בשביל העדר החכמה, לא יסולק שם "בנים". אבל אינם פושעים שיהיו מזידים יודעים את רבונם ועם כל זה חוטאים. ועל זה אמר כי עוד יותר מזה, שגם כאשר הם פושעים במזיד נקראים אל השם יתברך "בנים", שנאמר "בנים לא אמן".

הרי אף שהאב הוא מוכיח ומלמד ומזהיר את בניו, ויודעים הבנים את אביהם, ועם זה אין אמון בהם, מכל מקום שם "בנים" עליהם. ולא זה בלבד, אלא אף אם דביקים לגמרי בעבודה זרה, ויוצאים במעשיהם מן הקדוש ברוך הוא להיות דביקים באלהי נכר, ובדבר זה היה ראוי לומר שיתבטל שם "בנים" אשר הם מצטרפים אל השם יתברך כמו צירוף הבן אל אביו, ועל זה אמר שגם בענין זה נקראו "בנים" אל השם יתברך.

וכל זה מפני כי אין שייך בטול לענין זה אשר נקראו ישראל "בנים", כי שם "בנים" מצד אשר השם יתברך הוא עלה להם (הקב"ה הוא הסיבה לקיום ישראל), כמו האב שהוא עלה אל הבן, והוא מצד עצמו של האב, ודבר זה אין שינוי לו בכל חטא אשר יעשו, תהיה החטא מה שהוא, שכל חטא שהוא הסרה מן השם יתברך - הכל הוא מצד העלול (החטא קיים רק אצל ישראל - "העלול"). אבל מצד כי הוא יתברך עלה להם, דבר זה הוא מצד אמיתת עצמו.

(ספר נצח ישראל פרק יא)

מחר נראה מקורות נוספים בנושא.

אהבת ישראל חלק ה'

בסוגיה זו פסק אחד מגדולי הראשונים – הרשב"א, הלכה כרבי מאיר שבין כך ובין כך קרואים בנינים:

"ואף על גב דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא רבי מאיר קראי קדייק"

(שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצד, שו"ת הרשב"א חלק א סימן רמב)

בדרך כלל ישנו כלל בפסיקת ההלכה שכשקיימת מחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה אנו פוסקים כרבי יהודה ולא כרבי מאיר, בסוגיה זו פוסק הרשב"א הלכה כרבי מאיר שמדייק את דבריו מתוך הפסוקים. וכן פסק הגר"א ביורה דעה סימן קנט סעיף קטן ג.

כהמשך לסוגיה זו נביא את דבריו של אחד מגדולי תנועת החסידות, הגאון רבי מנחם מנדל מויטבסק (נולד בשנת ה'ת"צ בויטבסק שברוסיה), בספרו פרי הארץ.

רבי מנחם מנדל היה תלמידו המובהק של המגיד ממזריטש תלמיד הבעל שם טוב, ורבו של רבי שנאור זלמן מלאדי בעל התניא מיסד חסידות חב"ד. בשנת ה'תקל"ז החליט רבי מנחם מנדל לוותר על הנהגת החסידות ולעלות לארץ ישראל בראש קבוצה של כשלוש מאות איש, המכונה "עליית תלמידי הבעל שם טוב".

עלייה זו פתחה את הפתח להתיישבות היהודית בארץ ישראל, ומבחינות רבות היוותה יסוד לשיבת ציון של תלמידי הגר"א, ובהמשך לתנועה הציונית כולה.

"לאפרושי מאיסורא באתי להזהירם (להפרישכם מאיסור באתי, ולהזהירכם), כיהודא ועוד לקרא במאמר הכתוב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם ח"ו, והוא שלא להתלוצץ מבני אדם עוזבי תורה..."

ומלתא דפשיטא לי (והוא פשוט ויודע לי) וברור בשכלי כהגלות אחד הדברים הידועים לי שהוא (קלקול זה ביחס אל עוזבי תורה), סיבת הירידה והשפלות, והעניין (שאמרו חז"ל) בין כך ובין כך קרויים בנינים, והוא (המתלוצץ, המתייחס לעוזבי התורה בשלילת היסוד של בין כך ובין כך קרואים בנינים) מפריש עצמו מן הכלל להיות הוא פרטי. וכל השפעות כללות ישראל אין לו חלק עמהם. וזהו מאמר הפסוק: בתוך עמי אני יושבת, וכפירוש הזוהר הקדוש. ולשומע ינעם, ותבוא עליו שפע ברכה מכנסת ישראל בגשמי ורוחני, ויעלה מעלה מעלה".

(אגרת לחסידיו משנת ה'תקמ"ד, מובא בספר פרי הארץ בסוף מכתב ד)

רבי מנחם מנדל מזכיר בדבריו את דברי הזוהר על האשה השונמית המארכת את הנביא אלישע בביתה, כהכרת הטוב שואל אלישע איך יוכל לסייע לה, תגובתה של האשה השונמית שבתוך עמי אנוכי יושבת:

יֵאמֶר לֹא אֶמְרֶנָּה אֵלֶיךָ הִנֵּה תַרְדְּמָה אֵלֵינוּ אֶת־פְּלִי־הַתַּרְדְּמָה הַזֹּאת מֵהַ לַעֲשׂוֹת לָךְ הִנֵּה לְדַבְּרֵךְ לָךְ אֵלֶי־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֵלֶי־שֶׁר הַצָּבָא וְיֵאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יֹשֶׁבֶת:

(מלכים ב פרק ד)

הזוהר מלמד שאותו היום היה ראש השנה והקב"ה יושב במשפט לדון את העולם, וזו כוונת הנביא באומרו "היש לדבר לך אל המלך", תגובתה של האשה היתה שאין היא רוצה לצאת מן הכלל אלא להיות בתוך עמה. אדם שיוצא מכלל ישראל בבקשות פרטיות גם חטאיו הפרטיים נזכרים בדין (זוהר כרך א (בראשית) פרשת ויצא דף קס עמוד ב).

אהבת ישראל – הבעל שם טוב

היום נמשיך ללמוד על נושא אהבת ישראל ונתמקד במקורות מתורת החסידות. נתחיל במייסד החסידות, רבי ישראל בעל שם טוב. תורתו של הבעש"ט כללה שני רבדים שעל פניו נראים שונים מאוד זה מזה. האחד הוא ההתנהלות עם תלמידיו הקרובים (שהיו בדרך כלל רבנים מפורסמים וצדיקים עוד לפני הכרותם עמו, מה שמכונה אצל החסידים "החבריא קדישא" של הבעש"ט) מהם הוא היה דורש דרישות של עבודת השם גבוהה מתוך התמסרות מוחלטת, ושליה גמורה של ה"אני" הנפרד בפני ה"אני" האמתי - "אני השם אלקיכם".

מאידך, הייתה לו חיבה מיוחדת מאוד לפשוטי העם עמם היה מתנהל על מי מנוחות, ורבים הסיפורים על היחס האישי החם והאהב - ואפילו במידה מסויימת מעריץ - של הבעש"ט ליהודים הפשוטים, אותם יהודים כפריים שפעמים רבות אף לא ידעו לשון הקודש כראוי, ובטח שלא ידעו ללמוד תורה, וכל יהדותם הסתכמה לפעמים בקיום מצוות בסיסי ולקוי.

"אמר מרן הרב רבי ישראל בעל שם טוב, לתלמידו הרב מקאלאמעא אביו של הצדיק רבי נחמן ז"ל: את הקל שבקלים והפחות שבפחותים אשר הוא בדעתך (זאת אומרת מנקודת המבט שלך), אני אוהב אותו יותר מן מה שאתה אוהב את בנך יחידיך"

איננו מתיימרים כאן להסביר את השורש של שני צדדים אלו במורנו הבעש"ט, הדבר מצריך לימוד עמוק ומקיף, מה גם שתורתו של הבעש"ט לא נכתבה מעולם על ידו, וכל מה שיש לנו ממנו זה רק מימרות קצרות שהובאו על ידי תלמידיו משמו. אולם בתורתם של תלמידיו ותלמידי תלמידיו, דבריו הקצרים מתבארים ומתרחבים, וכפי שנראה בהמשך ב"תניא" של רבי שניאור זלמן מלאדי.

בכל זאת, נביא קטע אחד בשם הבעש"ט עצמו שאולי מהווה כיוון למחשבה בנושא זה:

"ידוע ממרן הרב רבי ישראל בעל שם טוב, שצדיק גמור שאין בו שום שמץ רע כלל, אינו רואה שום רע באדם, ובעיניו הכל זכאים וצדיקים, ולכן הוא אוהב את ישראל מאוד, אבל כשעדיין לא תיקן לגמרי, יראה בעיניו איזה שמץ רוע לחייב את הרשעים, אבל ידע כי את נפשו הוא מחייב, "וזה הוא "מכל פשעי הצילני"(תהלים ל"ט), שתמחול לי על כל עוונתי, ובמה אדע, "חרפת נבל אל תשימיני"(שם), כשלא תשיא אותי שאראה שום חרפה בנבל, ובזה אדע כי נקי אני"

(ספר נתיב מצוותך)

יש כאן אמירה עמוקה מאוד, אם אני רואה משהו רע זה אומר שמהו בהסתכלות שלי מקולקל, מדוע לחשוב כך?

אמונה יסודית היא ש'אין עוד מלבדו'. אמירה זו, שנאמרה כבר בתורה, לובשת אצל הבעש"ט צורה מאוד יומיומית: לפי הבעש"ט הכל אלוקות ממש, וכל מה שקורה זה חלק מהטוב האלוקי. אם אתה "לובש את המשקפיים" האלוקיות אתה אמור לראות שהכל טוב, אתה אמור להיות מלא רחמים ועין טובה על כל המציאות כולה, כולל על הצדדים הנראים כמכוערים. ואם אתה לא רואה זאת כך אלא אתה רואה מציאות של רע שנפרדת ואפילו מנוגדת לרצון השם כביכול, זה אומר שאתה לא דבוק מספיק לקב"ה שמחיה ברצונו את אותה המציאות למרות שהיא נראית רעה.

לצורך משל, אם אני רואה מישהו גונב, אם יש בתוכי "גנב קטן", זאת אומרת אם לא תיקנתי באופן מוחלט את תאוות הממון שלי, אזי אני עדיין "מסוכסך" עם עצמי ביחס לממון, ולכן אני אתמלא כעס על הגנב. לעומת זאת, אם אני כבר נקי תאוות הממון, וכל היחס שלי לכסף ורכוש הוא לגמרי "אלוקי", אזי איני כועס יותר על המתאוה לממון כי אני כבר לגמרי "אלוקי" בתחום הזה, ובדיוק כפי שהקב"ה למרות שלמותו וטובו ראה לנכון לברוא את התאוה הזו בגלל הדברים החיוביים שהיא מולידה בסופו של דבר, כך גם אני מפסיק לכעוס עליה כי אני רואה את הטוב הטמון בה. כמובן, גם את הגנב יש לתקן, אך המחשבה על תיקון הגנב תבוא אצלי, במקרה כזה, לא מתוך דחף נמוך של כעס אלא מנקודה גבוהה של אהבה ורחמים על הגנב שמעשיו אינם מתוקנים והוא חסר.

זאת אומרת שבכל פעם שאני כועס על משהו בעולם, הסיבה היא שמה שאני רואה באחר גורם לי לראות אותו כנפרד מן הטוב, בדיוק כפי שבתוכי הדבר הזה עדיין מפריד אותי מן הטוב. אך אם בתוכי אני כבר לגמרי מצורף לרצון האלוקי באותו תחום, אני מלא אהבה ורחמים לנטייה זו.

וכפי שכתב גם מרן הראי"ה קוק:

מה הוא מקור הרוגזה של רשעים, מהו הקצף על העולם כולו, מה הוא יסוד העצבות המרה, האוכלת את הרוח ואת הבשר, הממלאת ארס את החיים, המצוים אצלם, מהיכן מקור משחת זה נמשך? בבטחון פנימי ברור אנו משיבים על זה: ממקור הרשעה כל זה נובע, "מרשעים יצא רשע".

(אורות התשובה ח' ד')

מחר נראה אי"ה את דברי האדמו"ר הזקן בתניא, המבסס רעיונית כיוון נוסף בשורש לאהבת כל יהודי ואפילו רשע.

אהבת ישראל – התניא חלק א'

היום נעבור מן ה"אורות" של הבעש"ט על גודל ערכו וטובו של כל יהודי ואפילו של כל העולם בכלל, אל ה"כלים" של תלמיד תלמידו רבי שניאור זלמן בעל ה"תניא" (רבי שניאור זלמן היה מצעירי תלמידי ה"מגיד ממזריטש" [אם כי לא הקטן שבהם בחכמה...]) שהיה תלמידו של הבעש"ט) בספר התניא בפרק ל"ב מדבר "האדמו"ר הזקן" אודות אהבת ישראל, ומורגל בפי החסידים שאין זה במקרה פרק ל"ב אלא שזהו "לב התניא".

בחלק הראשון של ספר התניא מופיעים שני רעיונות מרכזיים:

א. "שתי נפשות באדם" האדם הוא יצור דואלי, יש בו את העליון והזך ביותר "נפש אלוקית" ואף את השפל והעכור ביותר "נפש בהמית".

ב. בכוחו של האדם, כל אדם! להכריע לאיזה צד הוא מעניק את השליטה.

(לפני שנמשיך ראוי להעיר הערה חשובה. בעל התניא במקומות אחרים רואה את התמונה כיותר מורכבת, ואף אינו רואה בחלק הבהמי צד שלילי ביסודו כפי שהוא בתפיסה הנזירית הנוצרית, אלא שספר התניא הוא ספר "עבודה" ולא ספר פילוסופי, ולכן הוא משתמש כאן בהגדרות פשטניות שאיתן יותר "נוח לעבוד").

מתוך כך נגזר שאדם אמור להשפיל (כן כן) את הנפש הבהמית לפני הנפש האלוקית, ולנסות להזדהות כמה שיותר עם החלקים האלוקיים שבו (וגם לא להיות מופתע או מאוכזב או מושפל כשהוא נפגש עם החלקים הבהמיים שלו, שכן הרי יש בו צדדים בהמיים).

לאחר שהאדמו"ר הזקן מאריך מאוד בנגזרות של רעיונות אלו ביחס של האדם לעצמו, הוא מגיע להשלכות שבין אדם לחברו.

"והנה על ידי קיום הדברים הנזכרים לעיל, להיות גופו נבזה ונמאס בעיניו, רק שמחתו תהיה שמחת הנפש לבדה, הרי זו דרך ישרה וקלה לבא לידי קיום מצות "ואהבת לרעך כמוך" לכל נפש מישראל, למגדול ועד קטן. כי מאחר שגופו נמאס ומתעב אצלו, והנפש והרוח – מי יודע גדולתן ומעלתן בשורשן ומקורן באלקים חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב אחד לכלנה, ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש, מצד שורש נפשם בה' אחד, רק שהגופים מחולקים. ולכן העושים גופם עיקר ונפשם טפלה, אי אפשר להיות אהבה ואחזה אמיתית ביניהם, אלא התלויה בדבר לבדה"

זאת אומרת שכאשר אדם מזדהה עם החלק הבהמי שבתוכו, אזי הוא מודד את כל מה שמחוץ לו במושגים של תועלת ונזק. אם אני זה המטר שמונים של גוף שיש לי, אז כל מה שלא תורם ואף מזיק למטר שמונים האלו הוא חסר משמעות במקרה הטוב ואויב במקרה הפחות טוב.

אך אם אני מזדהה עם האלוקי שבתוכי, אזי כל עם ישראל הוא חלק ממני (ואפילו כל המציאות כולה) שכן כל נשמות ישראל הם שורש אחד של 'כנסת ישראל'.

מחר נראה את המשך דברי האדמו"ר הזקן, שממשיך בקו זה, ואף מסביר מדוע "ואהבת לרעך כמוך" הוא כלל בתורה ולדברי הלל הזקן אף כולל את כל התורה.

אהבת ישראל – התניא חלק ב'

אנו ממשיכים בפרק ל"ב בתניא. הלל הזקן קובע שכל התורה כולה, שהיא לכאורה עבודת אלוקים ולא משהו חברתי במהותו, מתומצתת ברעיון של "מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך". קביעה זו היא מפליאה. האדמו"ר הזקן מסביר בקטע שנראה, שהאכפתיות מהאחר כפי שאכפת לי מעצמי אינה מוסריות ויושר לב גרידא, אלא היא חשיפה של רובד פנימי בנפש שבו באמת כולנו אחד. החשיפה של רובד פנימי זה היא מטרת כל המצוות כולן, ולכן אהבת ישראל היא צד שני של מטבע החיבור האמיתי לנשמה, ואי אפשר לזה בלא זה, אלא שניהם מופיעים יחדיו:

"וזהו שאמר הלל הזקן על קיום מצוה זו ("דעלך סני לחברך לא תעביד" - מה ששנוא עליך, לחברך אל תעשה), "זהו כל התורה כלה, ואידך פרושא הוא" כו' (וכל השאר זה פירוש). כי יסוד ושורש כל התורה הוא להגביה ולהעלות הנפש על הגוף מעלה מעלה עד עיקרא ושרשא דכל עלמין, וגם להמשיך אור אין סוף ברוך הוא בכנסת ישראל למהוי (להיות) אחד באחד דווקא, (זאת אומרת שהאלוקות מתגלה דווקא בעם ישראל כשהוא בבחינת "אחד". או במילים פשוטות, מי שעובד את השם רק בשביל עצמו אז הוא עובד את עצמו ולא את השם) ולא כשיש פירוד חס ושלוש בנשמות, דקודשא בריך הוא לא שריא באתר פגים (שהקדוש ברוך הוא לא שורה במקום פגום). וכמו שנאמר: "ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך", וכמו שנתבאר במקום אחר באריכות.

ומה שכתוב בגמרא שמי שרואה בחברו שחטא, מצווה לשנאתו וגם לומר לרבו שישנאהו, הינו בחברו בתורה ומצוות וכבר קיים בו מצוות "הוכח תוכיח את עמיתך", עם שאתך בתורה ובמצוות, ואף על פי כן לא שב מחטאו, כמו שכתב בספר חרדים. אבל מי שאינו חברו ואינו מקורב אצלו, הנה על זה אמר הלל הזקן: "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום וכו', אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, ולכן נקראים בשם "בריות" בעלמא, צריך למושכן בחבלי עבותות אהבה, וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'; והן לא, לא הפסיד שכר מצוות אהבת רעים.

וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם, שמצוה לשנאתם, מצווה לאוהבם גם כן, ושתייהן הן אמת" שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם, שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם המחיה נפשם האלקית.

שוב, כיוון שאדם באמת מורכב משתי מהויות - אחת טובה וזכה והשניה בהמית, אני יכול גם לאהוב ולשנוא אותו בו זמנית, לאהוב אותו מתוך ה"חצי" הטוב שבו ולשנוא מתוך ה"חצי" הרע שבו.

עכשיו האדמו"ר הזקן מוסיף נקודה חשובה: לא רק שאני אוהב אפילו את הרשעים מצד הטוב שבהם, אלא אני אפילו יותר אוהב אותם כי בגלל מצבם העגום אני מתמלא רחמים על הטוב שבהם, שקבור במסכנות גדולה תחת שכבות של זוהמה, ודרכו של עולם שמי שאני מרחם עליו אני מתמלא אליו גם באהבה יתירה:

"וגם לעורר רחמים בלבו עליה, כי היא (הנפש האלוקית שלהם) בבחינת גלות בתוך הרע מסטרא אחרא הגובר עליה ברשעים. והרחמנות מבטלת השנאה ומעוררת האהבה, כנודע ממה שכתוב: "ליעקב (המסמל בקבלה את מידת הרחמים) אשר פדה את אברהם" (המסמל בקבלה את מידת האהבה). [ולא אמר דוד המלך עליו השלום "תכלית שנאה שנאתים" וגו' אלא על המינים והאפיקורסים שאין להם חלק באלהי ישראל, כדאיתא בגמרא ריש פרק ט"ז דשבת].